

PAULUS WINFRIDUS

DIACONUS

WARNEFRIDI FILIUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Fabricio, Biblioth. Med. et inf. Latinitatis.)

Paulus Winfridus, Warnefridi filius, Forojuliensis sive Aquileiensis patriarchii diaconus, Desiderii, ultimi Langobardorum, regis notarius sive cancellarius, et post eum a Carolo M. an. 774 captum, captivus et ipse, inde ob fidem atque amorem constantem erga Desiderium iavisus et exsul, mox monachus Casinensis et propter ingenium atque doctrinam Carolo M. etiam dilectus et honoratus, ut carmina Caroli ad Paulum servata a Leone Ostiense lib. I Chronici Casinensis, cap. 15, satis superque testantur. De hoc Paulo præter Leonem consulendus Petrus Diaconus libro de Viris illustribus Casinensibus cap. 8, eruditus Joan. Baptistæ Mari notis illustratus, atque e recentioribus Dan. Guil. Mollerus diss. de Paulo Diacono, Aldorf 1686 in-4. Joan. Hubnerus noster centuria secunda Bibl. historicæ Hamb. pag. 65 seq., ut tanquam notiores Vossium, Labbeum, tom. II, p. 170 et 778 seq., Caveum aliosque præteream. Scripta Pauli sunt: *Epitome librorum* xx. Verrii Flacci, (a) nobilis veteris grammatici *de verborum significatione*, a *Sexto Pompeio Festo* jam in breviorē formam redactorum. Hanc epitomen Carolo M. dicavit præmissa epistola, cujus hæc est inscriptio: *Eargitatis munere, sapientia potentiaque præfulgido Domino regi Carolo, regum sublimissimo, Paulus ultimus servulus.* De editionibus hujus epitomes reliquiarumque Festi et Verrii, non repetere est animus quæ dixi lib. IV Bibl. Latinæ cap. 6. Anonymus Mellicensis de S. E., cap. 67: « Paulus vir doctus scribit inter alia librum utilissimum, qui inscribitur De significatione verborum. »

Magnam quoque sui partem (b) *Historia Miscella* huic Paulo debet. Nam priores undecim libri sunt iidem ac decem libri Eutropii, nisi quod aliqua subinde de suo Paulus addat: Eutropium exinde con-

(a) Sueton. de Grammaticis, cap. 17, ubi eum Augusti nepotibus præceptorem electum fuisse indicat.

(b) Miræus ad Sigebert., cap. 80 de S. E.

(c) Leo Ostiense lib. I, cap. 15, ubi duo pro quinque libellis Paulo tribuuntur.

(d) Vide Cangium in hac voce.

(e) Ut in versione Hispanica quæ lucem vidit Valentiniæ 1552. in-fol.: *Homiliario recopilado por Alcuino.*

(f) Sigebertus Gemblacensis in Chronico, nec non Albericus, Trium Fontium monachus, ad an. Chr. 807, pag. 152, tom. II Accession. historicarum illustris Leibnitii: « Karolus imperator per manus Pauli Diaconi decerpens optima quæque de scriptis catholicorum Patrum, lectiones unicuique festivitati conve-

tinuat Paulus, cujus sunt libri (c) quinque sequentes, a tempore Juliani Apostatæ usque ad tempora primi Justiniani. Cæteri, nempe decimus septimus et qui consequuntur, a Landulpho Sagace additi sunt, potissimum ex Theophane, sive ex Anastasio Bibliothecario, qui Theophanem ex Græco Latine vertit. De *Historiæ Miscellæ* editionibus, quæ ex Canisii recensione etiam exstat, tom. XIII. Bibl. Patrum Lugd., pag. 201 seq. dixi in Bibl. Latina lib. III, cap. 9, et de Landulpho atque Anastasio supra, suo loco.

Homiliarius (d) præter rem Alcuino (e) ascriptus a nonnullis, Paulo (f) tribuendum opus ex præbatorum Ecclesiæ doctorum lucubrationibus jussu Caroli M. in Ecclesiarum usus selectas complexum homilias in Evangelia dominicalia atque anniversaria. Tulit ætatem viditque lucem variis in locis, ut Spire 1482, Basileæ 1493, 1505, Col. 1517, 1525, 1530, 1539, Lugd. 1520, 1525, Paris. 1537, 1569, in-fol. Neque diversum opus puto quod in bibliotheca Antissiodorensi invenisse se referunt doctissimi scriptores Itinerarii litterarum, Gallice a. 1717, in-4 vulgati, Edmundus Martene et Ursinus Durandus, pag. 56. Licet enim Ebrardi nomen Codex ille manuscr. Homiliarii Patrum, Caroli Magni jussu digesti, præferat, tamen librarii illum potius quam collectoris esse crediderim.

Obtulit hunc librum Domino, Germane, tibi que
Ebrardus supplex: supplicis esto memor,
Auferet hoc nullus, cujus præcordia Christus
Possidet, iratum ne patiat eum.
Quin etiam fratris munus votumque probando
Insistet parili quidquid amore valet.
Nam petit in cœtu fratrum solemniter illum
Ad laudem Domini nocte dieque legi.

Nomina eorum quorum homiliæ in hac συναγωγή

nientes per circulum anni in Ecclesia legendas compilari fecit. » Florus, diaconus Lugdunensis, in librum homiliarum totius anni ex diversorum Patrum tractatibus ordinatum, in thesauro anecdotorum Edmundi Martene et Ursini Durand, tom. V, pag. 612.

O prudens lector, vitæ cui cura perennis,
Perlege præsentem studioso pectore librum, etc.

Flura de hoc opere et veteri Theotisca ejus versione v. c. Joan. Henricus a Seelen in *Selectis litterar.* pag. 252 seq.; Joan. Dav. Kœler, de *Bibliotheca Caroli M.* Aldorf. 1727 in-4°, § 6. Simile opus in lectiones epistolicas diebus Dominicis et festis in Ecclesia receptas ex antiquis Ecclesiæ doctoribus collegit ediditque Laur. Surius, Colon, 1596, in-fol.

leguntur, hæc sunt: Alcuinus, cujus libri tres de Fide exstant pag. 118 seq. Edit. Basil., separatim etiam excusi deinde Francof. 1555, et inter opera. Ambrosius, sæpius. Anselmus, tom. II, pag. 36, b. Augustinus, sæpius. Joannes Chrysostomus. Fulgentius Carthag., p. 21, b. t. II, p. 53, b. 07. Gregorius Magnus, sæpius. Haymo, pag. 31, b. t. II, pag. 43, b. 68, b. 73, b. (a) Henricus, pag. 20, b. 5, b. 126, b. 133, b. 140, b. 142, b. 145, 147, b. 152, 160, b. 163, b. tom. II, p. 21, b. Hieronymus, sæpius. Hilarius, tom. II, p. 60. Joannes Chrysostomus, sæpius. Isidorus, p. 17, b. Leo magnus, sæpius. Maximus, sæpius. Sanctus Severianus Gabalensis, p. 27.

Joan. Mabillonius, lib. I de Re diplomatica, c. 11, § 15: « In scribendis diplomatibus, tum libris, post auream ætatem, qui singula vocabula singulis punctis distinguebant, nulla fere verborum distinctio a potariis facta est usque ad Carolum Magnum, qui, procurante Alcuino (*Epist.* 15), punctorum distinctiones vel subdistinctiones restituit. Hoc in negotio princeps piissimus adhibuit Paulum Warnefridi et Alcuinum, diaconos peritissimos, in quibus ille homilias per annum legi solitas, et aliquot Augustini epistolas; hic vero librum qui Comes appellatur, interpunctionibus illustravit. Interpunctionum tamen ille usus serius in diplomatibus obtinuit, etc. »

Per cola distinguant proprios et commata versus,
Et punctos ponant ordine quosque suo.

Historia Winilorum. [Al., *Vinnulorum*], qui postea dicti sunt Longobardi, usque ad excidium illius regni a. 773, opus eximium libris VI, post Editiones veteres, Ascensianam, Augustanam anni 1515, cum Jorname, et Basileensem Sigismundi Geleui an. 1532, cum Suetonio et aliis in lucem datas, singulari studio recensitum a Bonav. Vulcanio cum Jorname et aliis rerum Gothicarum scriptoribus (b) Lugd. Bat. 1597, 1618, in-8°, tum ab (c) Hugone Grotio Amst. 1655, in-8°, et a Jano Grutero, in Scriptoribus Latinis Historiæ Augustæ minoribus, Hauov. 1611, in-fol. Circa idem tempus Fridericus Lindenbrogius Pauli libros hosce ad manuscriptos Codices recognitos etiam notis illustravit, addito supplemento insigni capitum postremorum libri sexti, 59-61, quod deinde in Freheri scriptoribus Francicis ex Manuser. Palatino et in Bibliotheca Patrum Edit. Lugd. tom. XIII, in qua, pag. 161, illi libri exstant, pag. 332, recusum legitur. Præclara editio Lindenbrogiana lucem vidit Hamburgi 1611, in-4°, hoc titulo: *Diversarum gentium historiæ antiquæ scriptores tres, Jornaudes episcopus de regnorum ac temporum successionibus.* Ejusdem *Historia de origine Gothorum; Isidorus Hispalensis de Gothis, Vandalis et Suevis.* Ejusdem *Chronicon regum Visigothorum.* Pauli Warnefridi *F. diaconi de Gestis Longobardorum libri VI.* Denique hosce Pauli libros cum variis lectionibus Codicum Ambrosiani et Modoliensis, et notis clarissimi viri Horatii Blanci exhibuit laudatissimus Muratorius tom. I Thesauri scriptorum Italiæ, p. 395, Mediolan. 1723, in-fol.

Vita sancti Gregorii I papæ, libris IV, laudata Sigeberto, atque edita a Joan. Mabillonio, sæc. I Benedictin., p. 385, atque inde in novissima operum sancti Gregorii Editione, tomo IV, Paris. 1706, in-fol. Vide et laudati Mabillonii *Analecta* Edit. novæ p. 438 seq. Meminit Paulus ipse lib. III de Gestis Longobardorum, c. 21.

(a) Ille est Ericus Antissiodorensis qui vitam sancti Germani Antissiodorensis ad Carolum Calvum scripsit metrico stylo sex libellis intra an. C. 875 et 877, cujus homilias post. Pauli Diaconi tempora oportet insertas esse, sicut Haymonis quoque, cujus et Lupi Ferrariensis discipulus iste Ericus fuit. Vide Carolum le Cointe, ad an. C. 839, n. 19, tom. VIII Annal.

A *Libellus de numero sive ordine episcoporum*, qui sibi ab ipso prædicationis exordio in civitate Metensi successerunt usque ad an. 777, flagitante scriptus Angilramno episcopo. Exstat in Freheri Corpore historiæ Francicæ, pag. 171, et in Bibl. Patrum Edit. Lugd., tom. XIII, pag. 329, et novissime in Augustini Calmeti *Historia civili et ecclesiastica Lotharingiæ*, edita Gallice Nanceiis 1728, in-fol. Ex hoc libello fragmentum *de Caroli M. majoribus et liberis*, in Andreæ du-Chêne tom. II Scriptorum de rebus Francorum, p. 201, et *de Beato Arnulfo*, Pappoli successore, in Petri Pithœi duodecim Scriptoribus, p. 2-8. Meminit Paulus ipse VI, 16, de Gestis Longobardor., et Sigebertus, cap. 80, qui *Gesta pontificum Metensium* appellat. Ex hoc libello petitum *Epitaphium Arigisi* [Al., *Anchisi*] principis Beneventi, obvium in Peregrini historia Principum Longobardorum, apud celeb. Muratorium, tom. I Thesauri scriptorum Italiæ, pag. 395, et *Epitaphium sanctæ Hildegardis* tom. III Act. sanctor., Aprilis, pag. 789, quod Alcuino Baronius præter rem tribuerat.

Miracula sancti Arnulphi, qui primo major-domus regis Francorum, postea Metensium episcopus, eremiticam vitam, notante Sigeberto, expetiit, diemque obiit an. 632. Editi tomo tertio operum Bedæ Venerabilis, et deinde Paulo auctori vindicata a Surio, 24 Augusti. Meminit Paulus ipse VI, 15, Hist. Longobard.

Martyrium sancti Cypriani Carthaginensis, editum in Cypriano Jacobi Pamelii, in Oxoniensi autem Joannis Felli, aliisque Editionibus, et in Ruinarti Actis selectis martyrium omisum; Tillemontio etiam judice (*Tom. IV memoriar. H. E., p. 638, Edit. Paris.*), juniore Paulo, qui tempore Caroli Calvi scripserit,tribuendum videtur.

Vitæ sancti Benedicti, qui an. 543, et *sancti Mauri*, qui an. 584, *sanctæ Scholasticæ virginis*, sancti Benedicti sororis, quæ circa an. 542 obiit, prodierunt Romæ 1590, in-4°, in parte tertia Poematum T. Prosperi Martinengi, et apud Mabillonium, sæculo I Benedictin. Sed in Actis sanctor., tom. III, Martii 21, pag. 275, et tom. I, Januar. 15, pag. 1039, et tom. II, Februar. 10, pag. 393, omisissas illas esse video. *Veracem et insignem historiographum* res sancti Benedicti narrantem vocat Leo Ostiensis, II, 44. Versus autem elegi reciproci de sancti Benedicti miraculis, in quibus prius hemistichium hexametri, posteriore hemistichio pentametri repetitur, eidem Leoni, lib. I, cap. 15 memorati, quorum initium:

Ordinar unde tuos, sacer o Benedicte, triumphos,

exstant in Pauli lib. I de Gestis Longobardor., cap. 26, et in Aimoini sermone de sancto Benedicto, in, Bibl. Floriacensi, pag. 284. Versus similes reciproci in *sanctam Scholasticam* apud Arnoldum Wion, libro tertio *Ligni Vitæ*, ad 10 Februar., tom. II, pag. 47, incipiunt:

D O Benedicta soror Benedicti nomine Christi,
Eximique patris o benedicta soror.

In hoc carmine testatur Paulus se heroico etiam carmine ejusdem virginis laudes cecinisse:

Versibus heroicis alias, castissima, laudes
Scripsimus ecce tibi versibus heroicis.

Minus verisimilis sententia Baronii, qui sancto Berthario tribuit; nec Bedam auctorem mihi persuase-

Francor., pag. 586, et Acta sanctor., tom. quarto, Junii 25, pag. 829 seq.

(b) Confer, si placeat, quæ in Bibliotheca Latina, lib. III, cap. 17

(c) Illustris Sparvenfeldius, teste Leibnitio, in Leibnitianis, pag. 167, edere voluit Crises exterorum de Gothis, velut supplementum sylloges Grotianæ

rim, quamlibet in Bedæ Operibus, distichis octo etiam auctiora, leguntur tomo VII, pag. 350 seq.

Ex epistolis ejus pluribus *Epistola de regula sancti Benedicti*, (a) ad Carolum M. scripta nomine Theodamari, abbatis Casinensis, exstat apud Angelum a Nuce, in notis ad Leonis Ostiensis lib. VII, cap. 12. Idem Angelus testatur sub Pauli nomine legisse se *Expositionem regulæ sancti Benedicti*, quam tamen ejus esse negat, quanquam expositam a Paulo illam regulam fuisse testatur Leo, lib. I, cap. 15, et Ruthardo Monacho, Rabani ac Strabi auditori, tribuere maluit Hugo Menardus.

Epitaphium in Venantium Fortunatum exstat lib. II de Gestis Longobardorum, cap. 23.

Sermo de Assumptione sanctæ Mariæ, in Edmundi Martene tom. IX veterum Monumentorum, pag. 266.

Hymnus in sanctum Joannem Baptistam, qui incipit: *Ut queant laxis*, in Breviario Romano, 24 Junii, et passim alibi.

Universas fere *annalis computi lectiunculas* rhythmicè composuisse, legas apud Leonem Ostiensem, lib. I, cap. 15, sive, ut est apud Petrum diaconum, cap. 8 de illustribus Casinensibus: *universas lectiunculas a principio mundi usque ad suam ætatem, una cum annali computo rhythmicè composuisse.*

Add. Petrus, scriptos fuisse ab eo versus ad *Carolus imperatorem, et ad Arichem Beneventanum principem*, generum Desiderii regis Longobardorum ultimi. Illi ad Arichem exstant in Camilli Peregrini Historia principum Longobardorum, Neap. 1643, in-4°, pag. 235.

Ex homiliis ejus *quingenta* eidem Petro memoratis, nonnulli, teste Joan. Baptista Maro Manuscripti in bibl. Medicea et Casinensi. Unus etiam typis exscriptus inter opuscula sanctorum aliquot Patrum Lugd. 1615, pag. 450, in illud Matth. XVIII, 23: *Simile est regnum cælorum homini regi. Incip. Præsens sancti Evangelii lectio.*

Syllogem chronologicam cum quadam historiola sub titulo *ignoti Casinensis* ab an. 840 ad 875, edita a Camillo Peregrino in Historia principum Longobardorum, et recusa tomo secundo Thesauri Muratoriani, et Burmanniani nono, ad Paulum auctorem nonnulli referunt.

Librum *de Gestis episcoporum Papiensium*, quem se vidisse testatus est Galesinius, nemo adhuc in lucem protulit.

Hymnus de passione sancti Mercurii, cujus martyris memoria 25 Nov. recolitur, editus a Petro Piperno, Beneventano, lib. V de Effectibus magicis, cap. 20, Neapoli 1647, in-4°. Alterum *de translatione corporis*

(a) Fragmenta epistolarum ad Carolum M. quæ edidit Baluzius tom. I Misc., pag. 362 seq. non Pauli Diaconi sunt, sed Paulini Aquileiensis episcopi. Itaque hoc in præstantissimi Cavei Historia litteraria

A *sancti Mercurii Beneventum*, sive nullum reperit, sive repertum omisit.

Hymnus in festo Assumptæ sanctæ Virginis, 15 Augusti, qui incipit: *Quis possit amplo fame præpotens*, in breviario Beneventano.

Vita sancti Mauri versibus reciprocis, quorum initium:

Dux, via, vita tuis, decus et laus gloria, virtus,
Jesu lux lucis, dux, via, vita tuis.

Vide Joan. Baptistæ Mari notis ad Petrum Diaconum, pag. 168, qui « aliqua insuper, inquit, fragmenta manuscripta sub nomine Pauli Diaconi, mutila tamen et hiulea, nos custodimus, videlicet *Vitam Germani, sanctissimi Constantinopol. Patriarchæ, Orationem in transitu Petri Damiani, de dimittendo episcopatu, in qua fit mentio de sancto Arnulpho, Metensi episcopo. Vitam sancti Petri Damasceni episcopi, nec non alterius Petri pariter martyris.* »

B Teste Petro Diacono, cap. 9, « Hildericus ejusdem Pauli auditor de origine præceptoris sui, vita, institutione, doctrina, religione, habitu lucidissimos versus composuit. » Hoc ipsam est quod e Bibl. Casinensi sub titulo *Epitaphii laudatus Marus* notis ad cap. 8 edidit. Constat versibus XLI, hoc initio:

Perspicua clarum nimium tua fama per ævum.

Paulus Diaconus, præter sermonem de Assumptione sanctæ Mariæ dedit etiam homiliam in illud: *Intravit Jesus in quoddam castellum*, quam junctim cum sermone de Assumptione edidit P. Martene vet. Mon. tom. IX, pag. 270.

Versus seu epitaphium ab Ailderico Paulo huic positum, ex Ms. Codice Casinensi multo emendatius quam a Miræo factum sit, edidit P. Gattula Hist. Casin. tom. I, part. I, pag. 26. En ejus initium.

Perspicua clarum nimium cum (b) fama per orbem.

D. Abbas le Beuf, in dissert. *sur l'Histoire ecclésiast. et civile de Paris*, tom. I, pag. 411, etc., versus nonnullos Pauli hujus vulgavit, nempe, pag. 411, carmen hexametron ad Petrum Pisanum Caroli Magni in grammatica doctorem. Incipit: *Candide Lumbifido*. Pag. 412, *Versus Pauli missi ad regem*. Incipit: *Cinthius occiduas*, etc. Pag. 414, exstat supplex libellus carmine expressus Pauli ad Carolum libertatem pro fratre suo in bello capto, et septennio captivo implorantis. Tum sequitur ejusdem Pauli epistola ad Theudemarum abbatem Casinensem, qua ardenti se teneri desiderio significat ab aula sese expediendi, et Casinensi cœtui sese conjungendi.

emendandum. Neque Pauli versus de miraculis sancti Benedicti, de quorum Editionibus supra sunt descriptis ascribendi.

(b) Miræus, tua.